

SØNDERJYSKE KRIGSFANGER I RUSLAND UNDER FØRSTE VERDENSKRIG

Artikel af Ebba Trampe

(Tidsskriftet "Thyras Vold" 43. årg, nr. 511, maj 1963, s. 107-113)

Som ung pige var Sønderjylland min største interesse. Jeg levede og døde for tanken om at få Nordslesvig tilbage til Danmark. Da jeg derfor blev gift med en svensk forretningsmand, *afdøde ingeniør Henrik Bechshøft, bosat i Rusland, syntes jeg, at mit liv egentlig havde taget en forkert vending. Men da pastor N.A. Jensen en hundekold morgenstund kort før revolutionen februar 1917 ankom til St. Petersborg for at begynde det næsten håbløse og halsløse arbejde at samle de danske slesvigere fra de mange fangelejre, så sagde jeg til mig selv, at her var der vist noget at tage fat på, også for mig.

Pastor Jensen var en mand med et skrøbeligt helbred. Og nu skulle han altså gå i gang med et kæmpearbejde, nemlig at finde og samle de sønderjydske krigsfanger i Rusland i én lejr og så hjælpe dem til rette i alle måder. Hvad det betød at rejse igennem vejløse og vildsomme egne under krigsforhold og under en begyndende hungersnød og dyrtid, kan ingen tænke sig. Der hørte en enestående kærlighed, offervilje og et mod uden lige til at kaste sig ud i dette farefulde arbejde. Og russisk kunne han ikke. Dertil kom, hvad vi ikke vidste i det tidlige forår 1917, at den ene revolution afløste den anden. Så de "rasrasjenjer" (tilladelser) som den ene regering, f. eks. Zarregeringen gav, måtte fornyes under Kerenskys regering og senere under bolsjevikernes herredømme. Alt sammen i løbet af et år. Hvilke venner havde pastor Jensen? Allerførst nævner jeg en udmærket dansk mand som chefen for "Russisk Handelskompagni", Erik Plum, der var min mands nærmeste foresatte. Ligedan hans elskelige gamle far Thorvald Plum, som mange endnu vil mindes for hans missionsvirksomhed. Så var der en af vore prokurister i St. Petersborg, en hr. Kiørbo. Og så min ringhed, der lokkede min prægtige moster, fru Dagmar Bech, f. von Holstein Rathlou, til at indsamle ca. 50.000 kr. i Danmark til foretagenet. Det var penge som russisk handelskompagni vekslede til fin kurs, og som ikke behøvede at forsendes med fare for at gå tabt, men som bare kunne overføres fra Danmark til Rusland.

Der var et fornøjeligt moment i pastor Jensens, hr. Kiørbos og min slægtshistorie. Min oldefar, kammerherre T. von Holstein Rathlou på Rathlousdal, havde ligget i de bitreste fejder med hr. Kiørbo's oldefar, Møller Kiørbo, og pastor Jensens forfædre på en gård, der hørte ind under Rathlousdal. Min oldefar var en særdeles stridbar gammel herre med yderst spinkle begreber om retfærdighed. Der findes endnu breve, hvori Møller Kiørbo siger ham sin oprigtige mening, der var lige til en injurieproces. Pastor Jensens familie havde også lidt ond under denne ildske gamle diktator på Rathlousdal. Og nu havde oldebørnene det mest ideelle samarbejde, hvor vi ene og alene blev drevet af vor varme kærlighed til Slesvig og de stakkels unge danskere, der nu sultede og led ondt i russisk krigsfangenskab. Jeg mindes ikke, at et eneste uvenligt ord blev udvekslet mellem os.

Der var enkelte andre, der også medvirkede. En af dem, vi altid vil mindes med den dybttest taknemmelighed, er minister Harald Scavenius, (Danmarks gesandt). Denne herlige mand havde en vidunderlig evne til at tie og tale på rette tid og sted, at lukke øjnene totalt og ørene ligedan, når der var noget, han helst ville være uvidende om. Han havde under bolsjevikkerne den værste plads i hele Europa. Og dog var han den mest rolige, smilende "uvidende" men altidvidende statsmand, som

Danmark ejede på dette tidspunkt. En af hans meget fine støtter var en purung legationssekretær Brock, en mand, hvis store mod og behjertethed jeg personlig oplevede.

Efterhånden som tiden gik, faldt vi helt automatisk ind i vore roller. Kiørbo var evig og altid på vej til de offentlige kontorer for at forny papirer og skaffe ”rasrasjenie” til et eller andet. F. eks. til at de danske krigsfanger måtte samles i én fangelejr, at de måtte tage arbejde hos bønderne ved landbruget, at pastor Jensen måtte være deres sjælesørger m.m. Selv lagde jeg planer, som jeg efterhånden fik gennemført.

Allerførst ville jeg forsøge at sende klæder, fødevarer, penge m.m. ned til den danske lejr ved byen Iurjew Polsky. Når jeg havde samlet sække med klæder, og vi sendte en af russisk handelskompagnis hæderligste mænd afsted med tingene, så ankom vel knapt halvdelen. Hungersnød og dyrtid var en alt for stor fristelse for sådan en mand. Han solgte løs af de dyrebare klædningsstykker på vejen. En vidunderlig gave fra russisk handelskompagni, som faktisk ankom og kunne gøre sin store nytte både som beklædning og dyne om natten, var en fåreskindspels til hver af de danske drenge og et par træskostøvler. Det gruppebillede, der blev taget af dem viser, at de alle blev forsynede med sådan et prægtigt stykke.

Min næste plan var at få russisk handelskompagni til at leje et af de mange tomme slotte, som ejerne forlod i skræk, da revolutionen for alvor tog fat, og Lenin og Trotsky begyndte deres blodige diktatur. Jeg tilbød uden Vederlag at føre hus for hele kompagniets personale, hvis jeg efterhånden, som eventuelle krigsfanger måtte indfinde sig, måtte tage dem med ned i dette fremtidshjem. Det blev straks bevilliget. Det var ikke let at finde noget, der passede. Disse store russiske herskabshuse var som oftest meget upraktiske, uhygiejniske og uegnede. Opvarmningen var enten centralvarm, hvortil brændsel ikke mere kunne skaffes eller åbne kaminer, der krævede hele brændestammer og dog varmede dårligt.

Vi fandt dog tilsidst fyrst Saltykovs palæ, Stroganova-gaden 4, Dom Saltykova, som lå på en af de øer, på hvilke St. Petersborg var bygget. De, der har læst Catharina den 2. Memoirer vil vide, at hun aldeles ikke lagde skjul på, at det var en fyrst Saltykov, der var far til hendes søn. Og et brev, som vi fandt i Dom Saltykovs kælder kunne jo nok lede tanken hen i den retning. Vor fyrste var altså en halvfætter til Zar Nicolaj d. 2., hvem han lignede i både udseende og optræden. Han optrådte hovmodigt, hensynsløst og yderst uforskammet overfor min mand og mig, da vi flyttede ind. Da vi ankom med vore flyttelæs, havde han ikke endnu flyttet et eneste møbel. Da vore 7 (senere var det 20 tjenestefolk) ankom, anede vi ikke, hvor vi skulle anbringe dem. Hvor alle skulle sove den første nat, var et problem. Jeg meddelte så vore folk, at de roligt kunne sove i fyrstens flotte festsale på gulvtæpper, sofaer og divaner og skulle bare føle sig hjemme. I haven var der 10 ”dotsjoer” (småhuse til tjenestefolkene), en vil la på 6 værelser, en stor garage, et helt køkkenhus, huse til de 3 brænde-huggere m.m. Alt foruden hovedbygningen skulle have været rømmet, alt var betalt forud. Og alt fyldt op. Men fyrsten var komplet ligeglad. Han ejede et utal af slotte i Rusland, millioner af rubler og endeløse kunstskatte. Han hade et slot ude ved den finske grænse, der hed Pirkejærvi og kunne være flyttet derind. Men han gad ikke tage ulejligheden.

Så tog vi kommandoen. Vore egne og fyrstens folk måtte flytte kæmpestore familieportrætter, kostbare forgyldte møbler, kasser med guld og sølvtoj ned i garagen. Medens vi flyttede, så vi kostbarheder forsvinde eller ødelægges. Jeg husker endnu fyrstens tjener bære en bakke med kostbare glas ned fra første sal. Han tabte dem alle. Skårene raslede, tjeneren grinede og sagde ”Nissjjevo” (blæse være med det). Så gik han op efter en ny bakke med kostbarheder. En karl stjal

20 guldure. Man havde følelsen af, at man arbejdede blandt en flok røvere og selv var en af dem. Men efterhånden skabtes der dog lidt plads, så pigerne kunne få husly. Fyrstens thekøkken tog vi i besiddelse, og endelig så vi en sygeplejerske komme og støtte den syge unge fyrstinde, der drog over i villaen og lidt senere til Finland, hvor hun døde.

Paladset var det mest elegante, men også det mest forsømte og vanrøgtede hus, man kunne tænke sig. Væggetøj, mange andre insekter, men navnlig "tarakani" (en slags kakerlakker) vrirmede overalt. De første 14 dage gik med at skure og skrubbe og skolde utøj bort, vaske vinduer, der var sorte af snavs, og se at skabe lidt system i hele denne russiske menage. Og samtidig se at holde lidt orden på fyrstens utallige kunstschatte, som lå og flød overalt, og som folkene stjal. Hans soveværelse var den rene rædsel af svineri og uorden. Men efterhånden kom der dog noget system i det. Vort personale kunne flytte ind. Vor husholdning, der helt var baseret på sortbørshandel, kunne tage form, og jeg kunne på trods af det store arbejde, der påhvilede mig, igen arbejde med mine planer med de sønderjydske krigsfanger.

Pastor Jensen og jeg udvekslede breve med privat kurer, og dog måtte man være yderst forsigtig med. Hvad man skrev. Da han efter bolsjevikrevolutionen 1917 skrev og bad mig skildre ham tilstanden i hovedstaden, kunne jeg kun henvise til Jeremias Klagesang i Bibelen. For der var vers der, som aldeles mindede om tilstanden i St. Petersborg, hvor regeringens flyttevogne kørte rundt og plyndrede de rige privathjem. Hvor blodet flød, hvor træbelægningen var brudt op for at bruges til brændsel. Al handel med levnedsmidler var nu sortbørs. Alle stjal, bedrog og mange myrdede og myrdedes.

Pastor Jensen havde på trods af alle hindringer gennemført at samle de ca. 50 krigsfanger af dansk herkomst i Iurjew Polsky. De havde foreløbig arbejde hos bønderne i omegnen, og have således klaret sig så nogenlunde. Men jeg var klar over, at vort næste arbejde bestod i at få dem ud af landet. Mern hvordan? Selv om det skulle lykkes os på trods af alle hindringer at få dem bort fra lejren og til St. Petersborg – der skiftede navn først til Petrograd, senere til Leningrad, - så var det nærmest håbløst at tage dem ud af byen. Thi kun et eller to svenske skibe opretholdt forbindelsen med Vesteuropa. De måtte sejle over den botniske bugt, hvor tyske krigsskibe lå. Tyskerne beordrede de svenske skibe ind til Reval. Her blev hver enkelt passager nøje forhørt og undersøgt. Og var han tysk soldat på hjemvejen fra fangenskab, så blev han øjeblikkelig kapret. Tyskerne manglede folk til at sende til Verdun, hvor de store kampe foregik på den tid. Tyskerne sluttede jo fred med russerne. I fredsbetingelserne, som tyskerne undertegnede, forpligtede de sig til ikke at sende løsladte fanger, der tilhørte undertrykte mindretal som f. eks. folk fra Polen, Elsass Lothringen og Slesvig i krig igen.

Imidlertid ankom en dag en tysk officer til Iurjew Polsky for at tale med krigsfangerne. Jeg havde fået en trykt afskrift af de russisk-tyske fredsbetingelser og sendt den til Iurjew Polsky. Jeg forudså, at tyskernes gamle taktik med at bryde alle løfter og overenskomster ville blive taget op til fornyet brug. Og ganske rigtigt. Den tyske officer kom for at meddele vore sønderjyder, at nu kunne de vende hjem. Der var fred med russerne, men "det store fædreland" Tyskland *krævede* deres tjeneste. Så nu skulle de hjem og i krig igen !! Fangerne viste ham den erklæring, som tyskerne havde undertegnet. Garantien for deres fritagelse for tysk krigstjeneste. Han sagde leende: "Det er jo kun et stykke papir". 'Denne historiske sætning, som tyskerne har kørt på hver gang, de lavede et forræderi! Fangerne udtalte: Når den herre er så ivrig efter at gå i krig, så gå De hellere selv i stedet for at ville jage os andre i krig; vi, som ikke er forpligtede dertil.

Vinteren 1917 -18 var en rædselsvinter for os alle i Rusland. Jeg har endnu nogle breve liggende, som jeg den gang skrev til min søster, fru Appeldorn. De fortæller om røverbanderne, der gik gennem gaderne, om plyndringer, mord, misregimente m.m. Men hele min tankegang koncentrerede sig om at opretholde den husholdning, som jeg havde påtaget mig, og om hvorledes jeg kunne hjælpe fangerne. Min plan var: Først må de bort fra lejren i Iurjew Polsky og bringes hertil. Her fordeler vi dem mellem danskerne. Så må vi finde ud af, hvordan de kommer til Danmark. Så må vi finde ud af, hvordan de kommer til Danmark. Jeg skrev, at de skulle flygte to og to fra fangelejren i Iurjew. De holdt så rådslagning, og den første ”due” fra Noas ark blev sendt hid. Det var unge Jens Nicolaisen fra Bredebro. Han kom en mørk råkold morgenstund i 1918. ”Æ hedder Jens, ka æ få lov at blyv her”, sagde Jens. Om han kunne? Jo, jeg græd af glæde. Jeg, som blev opdraget til at skjule alle følelser, aldrig at vise mig bange eller rørt eller vred – ja sådan var opdragelsen i min stand den gang, - jet tudbrølede af glæde. En lille ung sønderjyde. En hvis mor var ved at fortvivle derhjemme i Slesvig. En hvis mor tiggede og bad Gud om at redde hendes sidste dreng. Den anden lå på kirkegården, falden i krigen. Og – som hun skrev: ” Den, som nagles på kirkegården, ved man, hvor man har. Men hvad ved vi om Jens i Rusland?” Nu kunne jeg da gennem kurerposten få sendt hende et brev om, at Jens indtil videre var blevet plejebarn hos mig. Og så kom de i flok og følge. Kreaturhandler Jens Hansen – af os kaldet ”store Jens” i modsætning til ”lille Jens” Nicolajsen. Og Andrés fra Møgeltønder. Han blev min private kammertjener. Det blev jo ikke så lidt af et problem efterhånden at beskæftige dem, få dem anbragt, finde sengeplader eller andre hjem til dem. Selv havde vi 14 boende. En af dem sagde engang til mig, om jeg vidste, at han i St. Petersborg havde haft en urtepotte til hovedpude og en pelargonie til overdyne. Jeg har aldrig vovet at benægte eller betvivle dette udsagn.

Men en ting vil jeg gerne her have fastslået: At ikke en af disse unge mænd, som boede hos os eller vore venner, nogensinde har gjort os andet end glæde. Og hvor var det en fryd at kunne – ad omveje – få sendt bud hjem til Sønderjylland til mødre, fædre, koner og slægt, at deres dreng nu var helt i min varetægt. At vor himmelske far havde føjet alt sådan over al forventning vel. Naturligvis var de ikke alle sammen julengle. Men det var der ingen, der ventede. Og her er en lille god historie om en af dem. Det var store Jens. Han fik en dag fat på Andrés fra Møgeltønder, min højt betroede kammertjener. ”Hør engang, bitte Andrés, do gor jo s ån over det hele der oppe. Skulle do it kunne finde sån en bitte – hm – snaps til mig?” Jow, sagde Andrés. Og så listede store Jens opad bagtrappen og ind i spisestuen. Der stod Andrés med et glas med indslebet fyrstevåben og krone, indeholdende en græsgrøn væske, der duftede skønt. Det var parfumeekstrakt. Et af de modbydeligste, skrappe, ildsmagende produkter, som findes i denne verden. ”Tak, det var skjønt”, sagde store Jens og stak snapsen under vesten i et drag. Så gav han et brøl, spyttede, sparkede, hostede og bandede. Og Andrés forsvandt baglæns i de fyrstelige gemakker, hulkende af latter. Så havde han en god historie til mig, der selvfølgelig aldeles overhørte den slags ubetydeligheder. Men da jeg, nogle år derefter, mødte store Jens i Sønderjylland, og han inviterede mig ind på en fin restaurant, spurgte jeg naturligvis ganske uskyldigt, om her også serveredes parfumeekstrakt. Han blev jo lidt flov. –

Imidlertid indså jeg, at vi måtte have vore plejebørn ud af Rusland. Hungersnøden blev værre dag for dag. Røveri og tyveri tog til i forfærdende grad. Her er et af de mange eksempler. En svensker døde. Hans sagfører tog mig med hen i hans lejlighed, og spurgte om jeg ville købe hans efterladte tøj til mine sønderjyder. Jeg synede det hele og købte alt. To piger gik i lejligheden. Det var afdødes betjening, der skulle rejse snarest. Næste dag, da tingene skulle hentes, var alt stjålet. Pigerne lod, som om de kun kunne tale finsk. De kunne ingen forklaring give, sagde de. – Eller man købte en sæk mel for 1000 rubler. Den viste sig kun at indeholde mel på toppen. Resten var sand. Eller man

fik besked på, at i et bestemt hus kunne man hente en sæk fødevarer. Man sendte en mand derhen, der hurtigt opdagede, at det var et røverbaghold, men slap derfra med livet i behold. Der kunne skrives tykke bøger om alt dette. Millioner af mennesker døde af sult. I Ukraine døde over ti millioner. Jeg har set fotografier af gader, hvor ligene lå. Selv har jeg også set døde mennesker ligge på gaden. Det var et yderst farefuldt og uoverkommeligt arbejde at skaffe mad. Til tider kom f. eks. en kineser om natten og solgte et eller andet. En gang var det et stykke Shantung, en anden gang fødevarer. Ingen kendte ham eller hans navn. Men smughandlerne vidste, at i Dom Saltykova kunne de sælge alt til højeste torvepris. Vi var 50 mennesker til middag hver dag. Så vi trængte til alt. Ofte bestod middagen af kogt hestekød. Eller svampesuppe. Tørrede svampe gav en udmærket suppe. Om svampene var ormstukne, tænkte ingen på. Det gav ingen næring, men holdt sulten nede. På vores rødkort fik vi en skive brød pro persona. Og så måtte en mand stå i kø fra kl. 3 om morgenen til kl. 3 eftermiddag. Og så havde krigsfangerne endda ingen brødkort. Og vi var taknemmelige bare den bolchevikiske øvrighed ikke lagde mærke til dem. Et par gange kom en lastbil for at undersøge om ”spioner” eller ”kapitalister” gemte sig hos os. Men i det store kompleks med udhuse, ”dotsjaer”, drivhuse m.m. var der skjulesteder nok. Og sønderjyderne havde et fænomenalt talent til at gøre sig usynlige, når det påkrævedes.

Så kom en af mit livs sværeste dage. Den dag vil jeg aldrig glemme. Den begyndte en grå tåget dag, hvor alt syntes håbløst og trøstesløst. Jeg var knuget og meget nedtrykt. Havde jeg haft et eneste menneske, som jeg kunne have talt fortroligt med. En ven, en veninde, en vis og forstandig, som kunne råde mig. Men jeg var ene om det hele. Pastor Jensen havde nok at gøre i Iurjew Polsky med at få fangerne sendt afsted til Petrograd. Man spørger helt uvilkårlig: Hvordan med min mand? Og var der blandt personalet i russisk handelskompagni ikke en eneste ven eller veninde? Nej, det var der desværre ikke. Det unge personale bestod for en stor del af københavnere, som var – og med nogen ret – rasende over de herskende tilstande, og som ikke talte sproget og ikke begreb, hvad der foregik omkring dem. Min mand og jeg levede i et meget ulykkeligt ægteskab. Han var på en måde flink overfor sønderjyderne. Han kunne godt lide disse pålidelige, udmærkede unge fyre. Og han havde heller ikke noget mod, at jeg brugte mine penge på denne ”hobby”. Men hans levevis og hele indstilling var meget forskellig fra min. Jeg ventede med længsel på den dag, jeg kunne komme hjem til Danmark og få en skilsmisse bragt i stand. Og aldrig har jeg følt mig mere ene, mere ulykkelig end denne morgen. Så knælede jeg ned ved min seng og råbte i min nød til min himmelske far: ”Å, send mig en idé! Vis mig en udvej! Giv mig et råd!” Tre timer senere kom Andrés og fortalte mig, at der var kommet en ny sønderjyde, og han havde fået den mest forrykte ide. Han sagde, at hvis den blev udført, *kunne alle komme hjem til Danmark*. Da vidste jeg, at her var svaret på min bøn. Her var ideen, jeg havde bedt om. Og det var sandheden. Det var Guds svar på et lille ensomt menneskebarns tryglen.

Ideen var denne: Hvis hver fange kunne skaffe sig en dansk døbeseddel ville det ikke være nogen sag at gå til det danske gesandtskab og forklare, at han havde mistet sit pas. Nu bad han bare om et nyt. Døbesedlen var beviset på hans nationalitet. Så ankom pastor Jensen. Han blev aldeles rædselsslagen ved tanken om at skulle være med til at forfalske døbesedler, skaffe falske pas m.m., men der var ingen tid til at høre på hans indvendinger. Jeg sagde kort og godt: ”Pastor Jensen, jeg lover Dem, at på dommens dag skal jeg stå frem og sige: Det var ikke pastor Jensen, men det var *mig* ene og alene, der lavede det nummer!”

Så rejste jeg hjem til Danmark. Jeg var ikke helt glad for at lade min lille pige ene tilbage i Rusland. Men en elskelig finsk barnepige var enestående god mod hende. Og her måtte alle private interesser hvile. Her måtte handles hurtigt. I Danmark opsøgte jeg først gymnastik-direktør

Rasmussen. Hans opgave skulle være at skaffe hjem ude på landet i Danmark, hvor de unge sønderjyder kunne optages og gå på høstarbejde, når de kom til Danmark. Danmark havde endnu en traktat med Preussen fra 1839 !!! ifølge hvilken flygtede tyske soldater skulle udleveres til Tyskland, når de blev fanget. Selv om man aldrig havde hørt om nogen embedsmand, der havde gjort det, så var det dog bedst, at de hjemvendte optrådte enkeltvis og i al stilhed i de hjem, der tog dem til sig. Så skulle der skaffes døbesedler. På danske højskoler, på kaserner og ude på landet fik vi samlet alt fornødent. Det skulle jo være ganske almindelige danske navne, der kunne passe i alder på en ung dansk landmand, som så kunne præsentere dette dokument på gesandtskabet i Petrograd, hvis – jeg siger *hvis* det skulle lykkes mig at få disse papirer bragt ind i Rusland. Jeg tog kraftigt fat. En del af døbesedlerne blev indsmuglet i kurerposten, adresseret til pastor Jensen og andre. Jeg ville give meget for at have set pastor Jensens ansigt den dag, da minister Harald Scavenius sagde til ham: ”Pastor Jensen, kunne De ikke tænke Dem at hjælpe os lidt på kontoret. Hm, hm, der er jo mange unge danskere, som har mistet deres pas og som, hm, hm – heldigvis har en døbeseddel, så de kan godt få et dansk pas. De kan nok lave disse pas, ikke sandt?” Pastor Hensen kunne være krøbet i et musehul. Men da han rigtig fik tænkt sig om gik han i øvrigt i gang med arbejdet. Han så nu klart, at der ingen anden udvej var, hvis vi skulle redde vore unge mænd fra på ny at blive tyske soldater. Eller dø af sult i Rusland.

Jeg havde mægtig travlt hjemme i Danmark. På kasernen, hvor min svoger var oberst, indkøbte jeg døbesedler. Soldaterne ville gerne give dem frit, men jeg syntes jo, at det var morsomt at lade en tikrone glide ned i hånden på sådan en lille soldat. Jeg gav oven i købet en koncert for soldaterne med kaffe og smørrebrød. Jeg fik forbindelse med familierne i Sønderjylland, og alle bad mig tage breve med til deres drenge. Det var et dødsensfarligt foretagende at føre breve, døbesedler, gaver m.m. ind i Rusland. Men heldet var med mig.

På skibet som førte mig og min bagage fra Stockholm til Petrograd, var der en bolchevikkommissær ved navn Kuigis Zepp. Jeg sang og spilled for ham. Jeg læste digte for ham. Og jeg forvandlede mig selv til den lille bly, hjælpeløse viol, der appellerede til hans mandige beskyttelse. Det var for øvrigt en rolle, som lå dårligt for mig, det at være hjælpeløs og bly. Og viol. Men hr. Zepp tog mig helt alvorligt, og i St. Petersborg - der nu hed Leningrad, - hjalp han mig ind – uden eftersyn i nogen kuffert, og jeg ankom lykkelig og glad til Com Saltukova med friske hilsener fra Slesvig og Danmark.

Det gik utrolig godt med hjemsendelsen. Takket være fru Dagmar Bechs indsamling var er pengenek til billetter til skib og jernbane og til et sæt civilt tøj til dem alle. Da jeg vidste, at alle var vel på vej hjem, rejste jeg selv. Der var kommet en ny lov, ifølge hvilken ”kapitalistisk børnetøj” skulle konfiskeres. Så rejste jeg, lille Brita og hendes barnefrøken hjem til Danmark. Den sidstnævnte, Maria Aalbo, blev hos min datter til sin død. Hun hviler nu i Lyngby på Mariebjærg kirkegård.

Om mig selv er der kun en ting af interesse at meddele. Jeg udvandrede efter min skilsmisse til Amerika, hvor jeg under anden verdenskrig sammen med min dansk-amerikanske mand gjorde et stort arbejde for at indsamle tøj til Danmark og Sydslesvig. Min mand døde midt i arbejdet. Jeg fortsatte med hver dag at samle og bære tøj og madpakker til Sydslesvig. Jeg slæbte for hårdt og fik en alvorlig rygskade og er i dag krøbling.

En hel del af mine drenge fra 1918 er nu døde. De havde jo ikke alle den samme glade hjemkomst. En kom hjem til en tom udplyndret gård. Konen havde solgt alt og soldet pengene op sammen med

en tysk officer. Men n mand ved navn Ravn fra Haderslev, der frygtede for, hvordan hustru og børn havde klaret sig, kom ti sin glæde hjem til en elskelig hustru, der ved strenge arbejde havde opretholdt hjemmet. Og her var glæden stor, tør jeg nok sige. Sådan en kvinde burde have haft en orden, en udmærkelse eller en anerkendelse. Det er den slags mennesker, et samfund bygges på. Og dog lever di i skyggen her på jorden.

Endnu en af vore fanger fra Iurjew Polsky vil jeg sige et par ord om. Det var en efter vort skøn flink og særdeles velopdragen ung medicinsk student. Altid vittig, altid slagfærdig. Han skrev engang til mig fra Iurjew Polsky:

”Vi mangler ikke lekture. Vi har såmænd både Lagerløf og Nordisk Mønstertidende.” Og hvad blev der så af denne begavede unge mand? Ak ja, hans navn var Fritz Clausen. Ruslands elendighed og kommunismens blændværk fik ham til at gå veje, vi andre ikke kunne forstå eller anerkende. Men det må nu efter hans død blive noget, som han selv må stå til regnskab for. Pastor Jensen er sammen med mange af sine plejesønner gået ind til slottet i Vesterled. Han udførte et stort og meget opofrende arbejde. Æret være hans minde.

Ebba Trampe.